

**ACATISTUL ȘI VIAȚA
SFÂNTULUI IERARH
MARTIR ANTIM IVIREANUL
(27 septembrie)**

CARTE TIPĂRITĂ CU BINECUVÂNTAREA
PREA FERICITULUI PĂRINTE

DANIEL

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE
AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
BUCUREȘTI - 2007

ACATISTUL SFÂNTULUI IERARH MARTIR ANTIM IVIREANUL (27 septembrie)

După obișnuitul început,

Troparul Sfântului, glasul al 3-lea:

Sfinte Părinte Ierarhe Antim, cu vrednicie ai rânduitor păstori și învățători turmei tale și cu înțelepciune dumnezeiască ai revărsat râurile sfintelor tale cuvinte. Viața ai pus-o pentru păstoriții tăi și cununa muceniei ai dobândit de la Hristos Dumnezeu, pe Care roagă-L, Sfinte Părinte Ierarhe Antim, să dăruiască pace și mare milă celor ce săvârșesc sfântă pomenirea ta.

Condacul 1:

Apărător al tuturor celor săraci, flămânzi și goi te-ai arătat Sfinte Ierarhe Martire; ție, Sfinte, ca unui părinte preacuvios și înțelept de Prea Sfânta Treime, îți aducem din inimă această smerită rugăciune, zicând:

Bucură-te, Sfinte Ierarhe Antim, Mucenice al lui Hristos!

Icosul 1:

Toți credincioșii dreptmăritori cunoscându-te ca pe un păstor neînfricat și bine chivernisitor de taine prea luminat, cu smerită evlavie te laudă așa:

Bucură-te, că numele Sfântului Apostol Andrei mai înainte de călugărie l-ai purtat;

Bucură-te, că toți cei oropsiți și părăsiți la tine adăpost au aflat;

Bucură-te, că în scaun de mitropolit de un alt Sfânt Mare Mucenic ai fost numit;

Bucură-te, că în grele încercări ai rămas neclintit;

Bucură-te, că la înscăunarea ta în limba românească ai vorbit;

Bucură-te, că pe toți cei îndurerăți și suferinzi tu i-ai ocrotit;

Bucură-te, că tu însuși, izbăvit, pe cei robiți de patimi i-ai miluit;

Bucură-te, că pe potrivnicii faptelor bune întotdeauna i-ai rușinat;

Bucură-te, că pe păgâni și pe cei lacomi de bogății lumești i-ai muștrat;

Bucură-te, că porunca Mântuitorului de a iubi toate neamurile ai împlinit;

Bucură-te, că prin smerenie pe cele prea înalte le-ai dobândit;

Bucură-te, că toți talanții duhovnicești cu înțelepciune i-ai neguțătorit;

Bucură-te, Sfinte Ierarhe Antim, Mucenice al lui Hristos !

Condacul al 2-lea:

Ca un diamant duhovnicesc în grădina Ortodoxiei românești ai răsărit, iar acum, în Biserica biruitoare a Dumnezeuului Celui Întreit tu ai rodit și cânti: Aliluia!

Icosul al 2-lea:

Dreapta credință prin Sfântul Botez ai primit, ajungând pentru Biserica lui Hristos stâlp neclintit al mărturisirii, pentru care noi toți îți cântăm:

Bucură-te, cel ales de Dumnezeu, cu daruri împodobit;

Bucură-te, că prin harul lui Hristos mintea ți-ai sfântit;

Bucură-te, că prin tine Mântuitorul Hristos în mai multe graiuri a vorbit;

Bucură-te, că prin tine în multe mănăstiri darul scrisului a strălucit;

*Dumnezeieștile și Sfintele Liturghii,
Târgoviște, 1713*

*Ediție de text, introducere, studiu filologico-lingvistic,
notă asupra ediției și indice de cuvinte de Alina Camil*

Postfață de Eugen Munteanu

Carte publicată cu binecuvântarea
Preafericitului Părinte

DANIEL

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

<i>Notă editorială</i>	5
<i>Sigle și abrevieri</i>	9
1. Introducere	13
2. STUDIU FILOLOGIC	
2.1. Contextul istorico-cultural al apariției <i>Liturghierului</i>	21
2.1.1. Individualitatea lui Antim Ivireanul	26
2.1.1.1. Locul lui Antim în acțiunea de traducere și tipărire a unor texte de cult în limba română.....	28
2.1.1.2. Traducătorul textului <i>Liturghierului</i>	33
2.2. <i>Dumnezeieștile și Sfintele Liturghii</i> – Târgoviște, 1713	41
2.2.1. Descrierea cărții	41
2.2.2. Data și locul apariției	43
2.2.3. Conținutul cărții	43
2.2.4. Ornamente și gravuri.....	45
2.2.5. Inventarul exemplarelor	48
2.3. <i>Evhologhion, ádecă Molitvenic</i> – Râmnic, 1706	53
2.3.1. Titlul	53
2.3.2. Descrierea cărții	54
2.3.3. Prefață și postfață	55
2.3.4. Structura	57
2.3.5. Originalul traducerii	60
2.3.6. Limbajul liturgic	62
2.4. Considerații finale	68
3. STUDIU LINGVISTIC	
3.1. Grafia	73
3.1.1. Inventarul grafematic	73
3.1.2. Valoarea fonetică a slovelor	74
3.1.3. Semnele diacritice.....	94
3.1.3.1. Spiritele.....	94
3.1.3.2. Accentele.....	95

3.1.3.3. Chendima	95
3.1.3.4. Paiericul	95
3.1.3.5. Trema	96
3.1.3.6. Vrahia	96
3.1.3.7. Titla	96
3.1.4. Suprascrierile	96
3.1.4.1. Suprascriere simplă.....	97
3.1.4.1.1. prin natură	97
3.1.4.1.2. prin poziție.....	97
3.1.4.2. Suprascriere mixtă.....	98
3.1.4.2.1. însoțită de contracție.....	98
3.1.4.2.2. însoțită de suspensie.....	98
3.1.5. Prescurtările	98
3.1.5.1. Prescurtarea prin siglă.....	98
3.1.5.2. Prescurtarea prin suspensie.....	99
3.1.5.3. Prescurtarea prin contracție.....	99
3.1.6. Punctuația.....	99
3.1.7. Greșeli de tipar	100
3.2. Fonetica	102
3.2.1. Accentul	102
3.2.2. Vocalismul.....	103
3.2.2.1. Vocalele centrale [a], [ă], [î].....	104
3.2.2.2. Vocalele anterioare [e], [i].....	106
3.2.2.3. Vocalele posterioare [o], [u].....	109
3.2.2.4. Vocale în hiat	110
3.2.2.5. Diftongi și triftongi.....	111
3.2.3. Consonantismul.....	113
3.2.3.1. Consoanele labiale.....	113
3.2.3.2. Consoanele dentale	114
3.2.3.3. Consoanele prepalatale	117
3.2.3.4. Consoana laringală [h]	118
3.2.3.5. Grupuri de consoane.....	119
3.2.4. Concluzii.....	119
3.3. Lexicul	121
3.3.1. Termeni aparținând limbii române vechi	122
3.3.1.1. Termeni de origine latină.....	122

3.3.1.2. Termeni de origine slavă sau slavonă.....	123
3.3.1.3. Termeni de origine greacă bizantină sau neogreacă.....	139
3.3.1.4. Termeni formați în limba română.....	140
3.3.2. Termeni cu sensuri diferite de cele actuale.....	157
3.3.2.1. Termeni de origine latină.....	157
3.3.2.2. Termeni de origine slavă sau slavonă.....	161
3.3.2.3. Termeni de origine greacă bizantină.....	165
3.3.2.4. Termeni de origine maghiară.....	165
3.3.2.5. Termeni de origine obscură.....	166
3.3.2.6. Termeni formați în limba română.....	167
3.3.3. Termeni cu formă diferită de cea actuală.....	175
3.3.3.1. Termeni de origine latină.....	175
3.3.3.2. Termeni de origine slavă sau slavonă.....	176
3.3.3.3. Termeni formați în limba română.....	177
3.3.4. Terminologia bisericească.....	179
3.3.4.1. Termeni de cult.....	180
3.3.4.2. Termeni privind organizarea Bisericii și ierarhia bisericească.....	181
3.3.4.3. Termeni ce denumesc obiecte și cărți de cult, veșminte, părți ale bisericii.....	184
3.3.5. Formarea cuvintelor.....	186
3.3.5.1. Derivarea.....	186
3.3.5.2. Compunerea.....	191
3.3.5.3. Conversiunea.....	192
3.3.6. Sinonimia.....	193
3.3.7. Particularități ale lexicului în Liturghierul antimian în comparație cu versiunile anterioare și ulterioare ale Liturghierului tipărit în limba română.....	195
3.3.8. Concluzii.....	206
3.4. Morfologia.....	209
3.4.1. Substantivul.....	210
3.4.1.1. Genul.....	210
3.4.1.2. Numărul.....	212
3.4.1.3. Declinarea.....	215
3.4.1.4. Cazul.....	216
3.4.2. Articolul.....	220
3.4.3. Adjectivul.....	224

3.4.4. Pronumele	227
3.4.4.1. Pronumele personal	227
3.4.4.2. Pronumele și adjectivul de întărire	229
3.4.4.3. Pronumele reflexiv	230
3.4.4.4. Pronumele și adjectivul posesiv	231
3.4.4.5. Pronumele și adjectivul demonstrativ	232
3.4.4.6. Pronumele și adjectivul interogativ-relativ	233
3.4.4.7. Pronumele și adjectivul nehotărât	235
3.4.4.8. Pronumele negativ	235
3.4.5. Numeralul	236
3.4.5.1. Numeralul cardinal	236
3.4.5.2. Numeralul ordinal	236
3.4.5.3. Numeralul colectiv	237
3.4.5.4. Numeralul multiplicativ	237
3.4.5.5. Numeralul adverbial	237
3.4.5.6. Numeralul distributiv	238
3.4.6. Verbul	238
3.4.6.1. Conjugarea	238
3.4.6.2. Diateza	238
3.4.6.3. Moduri și timpuri	239
3.4.6.3.1. Indicativul	239
3.4.6.3.2. Conjunctivul	242
3.4.6.3.3. Condiționalul	242
3.4.6.3.4. Imperativul	243
3.4.6.3.5. Infinitivul	243
3.4.6.3.6. Gerunziul	243
3.4.6.3.7. Participiul	244
3.4.6.3.8. Supinul	245
3.4.7. Adverbul	245
3.4.8. Prepoziția	249
3.4.9. Conjuncția	251
3.4.9.1. Conjuncții coordonatoare	252
3.4.9.2. Conjuncții subordonatoare	252
3.4.10. Interjecția	253
3.4.11. Concluzii	253
3.5. Sintaxa	255

3.5.1. Sintaxa propoziției	255
3.5.1.1. Subiectul	255
3.5.1.2. Predicatul.....	259
3.5.1.2.1. Predicatul verbal.....	259
3.5.1.2.2. Predicatul nominal	260
3.5.1.3. Acordul predicatului cu subiectul.....	261
3.5.1.4. Atributul	262
3.5.1.4.1. Atributul substantival	262
3.5.1.4.2. Apozitia.....	263
3.5.1.4.3. Atributul pronominal.....	264
3.5.1.4.4. Atributul adjectival	265
3.5.1.4.5. Atributul verbal	266
3.5.1.4.6. Atributul adverbial	266
3.5.1.5. Complementul	266
3.5.1.5.1. Complementul direct.....	266
3.5.1.5.2. Complementul indirect.....	267
3.5.1.5.3. Complementul de agent.....	269
3.5.1.5.4. Complementul circumstanțial de loc.....	270
3.5.1.5.5. Complementul circumstanțial de timp	270
3.5.1.5.6. Complementul circumstanțial de mod	271
3.5.1.5.7. Complementul circumstanțial de cauză	272
3.5.1.5.8. Complementul circumstanțial de scop	273
3.5.1.5.9. Complementul circumstanțial instrumental	273
3.5.1.5.10. Complementul circumstanțial sociativ	274
3.5.1.5.11. Complementul circumstanțial de relație	274
3.5.1.5.12. Complementul circumstanțial concesiv	275
3.5.1.5.13. Complementul circumstanțial condițional.....	275
3.5.1.5.14. Complementul circumstanțial opozițional.....	275
3.5.1.5.15. Complementul circumstanțial de excepție	276
3.5.1.5.16. Complementul intern.....	276
3.5.1.6. Coordonarea părților de propoziție	278
3.5.1.6.1. Coordonarea copulativă	278
3.5.1.6.2. Coordonarea disjunctivă.....	280
3.5.1.6.3. Coordonarea adversative	280
3.5.1.6.4. Coordonarea conclusive.....	281
3.5.1.6.5. Coordonarea prin juxtapunere.....	281
3.5.2. Sintaxa frazei.....	282

3.5.2.1. Coordonarea	282
3.5.2.1.1. Coordonarea copulativă	282
3.5.2.1.2. Coordonarea adversative	284
3.5.2.1.3. Coordonarea disjunctivă.....	285
3.5.2.1.4. Coordonarea conclusive.....	285
3.5.2.2. Subordonarea.....	285
3.5.2.2.1. Propoziția subiectivă	285
3.5.2.2.2. Propoziția predicativă.....	287
3.5.2.2.3. Propoziția atributivă.....	287
3.5.2.2.4. Propoziția completivă directă	288
3.5.2.2.5. Propoziția completivă indirectă	289
3.5.2.2.6. Propoziția circumstanțială de loc	290
3.5.2.2.7. Propoziția circumstanțială de timp	290
3.5.2.2.8. Propoziția circumstanțială de mod.....	292
3.5.2.2.9. Propoziția circumstanțială de cauză	292
3.5.2.2.10. Propoziția circumstanțială de scop	293
3.5.2.2.11. Propoziția circumstanțială consecutivă.....	294
3.5.2.2.12. Propoziția circumstanțială concesivă.....	295
3.5.2.2.13. Propoziția circumstanțială condițională.....	295
3.5.2.2.14. Propoziția circumstanțială sociativă	296
3.5.2.2.15. Propoziția circumstanțială de excepție	296
3.5.3. Concluzii.....	296
4. Considerații finale.....	299
5. Bibliografie	305
5.1. Izvoare și instrumente de lucru	305
5.2. Lucrări de referință	307
5.3. Alte surse	320
6. Notă asupra ediției.....	321
7. Dumnezeieștile și Sfintele Liturghii	327
8. Indice de cuvinte	467
9. Postfață de Eugen Munteanu	471
10. Facsimile	475

2.1. Contextul istorico-cultural al apariției *Liturghierului*

Perioada în care a văzut lumina tiparului a treia versiune românească a *Liturghierului* este cea aflată sub influența domniei lui Constantin Brâncoveanu. Epoca brâncovenească – considerată „culmea cea mai înaltă a culturii vechi românești în Muntenia”¹⁸ – reprezintă o perioadă de maximă înflorire culturală, cunoscând în același timp o importantă dezvoltare a vieții spirituale românești, situație care se datorează mai ales raporturilor deosebit de strânse dintre domnitor și figurile luminate ale lumii ortodoxe de limbă greacă, dar și legăturilor cu lumea culturală a Apusului, îndeosebi cu cea italiană. Influența grecească asupra culturii românești era deosebit de puternică în epocă, fenomen care a dus în primul rând la întărirea credinței ortodoxe în viața poporului român.

¹⁸ N. Cartoian, *Istoria literaturii române vechi*, vol. III, Fundația „Regele Mihai I”, București, 1945, p. 205. Vezi și Nicolae Șerbănescu, „Antim Ivireanul tipograf”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, LXXIV (1956), nr. 8-9, p. 690.

Această mișcare era condusă de două personalități marcante ale vremii: Dositei, patriarhul Ierusalimului, și urmașul său în scaun, Hrisant Notara¹⁹. În această direcție se înscriu atât acțiunea de reorganizare de către domnitor a școlii grecești de la Sfântul Sava, cât și tipărirea a nu mai puțin de 30 de cărți în limba greacă. Aceste tipărituri, apărute prin strădania depusă de Antim pe parcursul a peste două decenii, au menirea de a lupta pentru apărarea dreptei credințe – ortodoxia – împotriva propagandei catolice și calvine. Menționăm, în treacăt, câteva dintre titlurile acestor tipărituri:

Mărturisirea ortodoxă a credinței Bisericii Sobornicești și Apostolică a răsăritului și Expunerea introductivă despre cele trei virtuți: credința, nădejdea și dragostea (Snagov, 1699), Învațătură dogmatică a Preasfintei Biserici răsăritene și universale, cuprinzând, mai ales trei probleme: Întâia: Când se prefac sfintele în trupul și sângele lui Hristos; A doua: Că Născătoarea de Dumnezeu a fost supusă păcatului strămoșesc; și a treia: Că părțile nu se prefac în trupul și sângele lui Hristos... (București, 1703), Tomul bucuriei, în care se cuprind epistolele lui Fotie Preasfințitul Patriarh al Constantinopolului; – Sfântul Și Ecumenicul Sinod al VIII-lea; unele însemnări la acest Sinod; – cele împotrivi-toare la primatul Papei Romei ale lui Nicola Doctorului filosof; – Cuvântul lui Meletie al Alexandriei asupra primatului Papei; – Dialogul ieromnimonului monah asupra altui oarecare monah, contra Latinilor (Râmnic, 1705), Panoplia dogmatică a împăratului Alexie Comnen, cuprinzând în scurt scrierile fericților și de Dumnezeu purtătorilor părinți, puse în ordine și în armonie cugetată de monahul Eftimie Zigaben, spre răsturnarea și sfărâmarea dogmelor greșite și a învățăturilor ereziarhilor celor fără de Dumnezeu, a celor rău înfuriați contra sfintei teologii (Târgoviște, 1710), A lui Hrisant Preafericitul Patriarh al Ierusalimului, Despre oficiile, clericii și dregătoriile Sfintei Biserici a lui Hristos și însemnarea lor... (Târgoviște, 1715)²⁰.

Acest fenomen nu privește însă societatea românească în ansamblul ei, societate ce își avea propria cultură, scrisă în limba proprie, ci se

¹⁹ Vezi Antim Ivireanul, *Opere*, ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel, Ed. Minerva, București, 1972, p. IX; cf. și Nicolae Șerbănescu, „Antim Ivireanul tipograf”, pp. 690-691.

²⁰ Despre aceste lucrări, precum și despre celelalte tipărituri în limba greacă, vezi Nicolae Șerbănescu, „Antim Ivireanul tipograf”, pp. 701-750; cf. și Ion Rămureanu, „Luptător pentru ortodoxie”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, LXXIV (1956), nr. 8-9, pp. 832-836; Gabriel Ștrempel, *Antim Ivireanul*, Ed. Academiei Române, București, 1977, pp. 389-391.

manifestă în special la nivelul claselor de vază ale epocii (boierimea, curtea domnească și unii arhieri)²¹.

Pătrunderea influenței grecești în lumea ortodoxă²² capătă treptat un caracter neprielnic pentru societatea românească, căci înalții ierarhi bisericești ajung să urmărească în cele din urmă impunerea limbii grecești în cultul religios, înlocuind astfel limba slavonă, în uz până în acea perioadă²³.

Din anul 1690, de când a început să funcționeze tipografia grecească din București, au ieșit de sub tipar mai întâi o serie de lucrări cu caracter dogmatic²⁴ menite să susțină lupta ortodoxiei atât împotriva calvinismului, cât și a catolicismului, care, în urma pătrunderii austriecilor în Transilvania, încerca să se infiltreze și în celelalte țări românești. Tipărirea acestor scrieri corespundea, astfel, unei necesități istorice. Primejdios era însă faptul că, în timp ce la Iași erau tipărite doar scrieri dogmatice de susținere a ortodoxismului, la București situația nu se prezenta în același fel, aici, și ulterior în celelalte centre tipografice înființate de Antim Ivireanul, imprimându-se și numeroase cărți grecești de ritual²⁵:

Anthologhion (Snagov, 1697), *Psaltire* (Snagov, 1700), *Liturghier* (Snagov, 1701), *Slujba sfințirii bisericii* (București, 1703), *Slujba Sfântului Visarion* (București, 1705) ș.a.

Se urmărea, așadar, introducerea limbii grecești în biserici. Dar oficierea Sfintei Liturghii în grecește nu putea avea urmări favorabile pentru poporul român, căci slujitorii altarelor nu „numai că nu înțelegeau limba în care trebuiau să slujească, dar erau și tare înapoiați, în ceea ce

²¹ Gabriel Ștrempel, studiu introductiv la Antim Ivireanul, *Opere*, p. IX.

²² Nicolae Iorga constată că lucrările grecești pe care Antim le tipărea „dovedesc ființa unui curent ce ducea nu numai la înzestrarea cu cărți, pe socoteala Românilor, a bisericilor din Răsăritul grecesc, ci și către grecizarea Bisericii românești (sublinierea autorului)”. Vezi și *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, vol. II, Tipografia „Neamul Românesc”, Vălenii-de-Munte, 1909, p. 4.

²³ Cf. D. Belu, „Antim Ivireanul”, în: *Mitropolia Moldovei*, XL (1964), nr. 9-10, p. 499; *IBOR*, vol. 2, p. 147.

²⁴ Printre acestea se numără, de exemplu, *Manual în contra schismei papistașilor* de Maxim Peloponezul (1690), *Întâmpinare la principiile catolice* de Meletie Sirigul (1690) și *Manual în contra rătăcirii calvine*, de Dositei, patriarhul Ierusalimului (1690). Vezi Mircea Tomescu, *Istoria cărții românești de la începuturi până la 1918*, Ed. Științifică, București, 1968, p. 74.

²⁵ Cf. Mircea Tomescu, *Istoria cărții românești de la începuturi până la 1918*, p. 74.

Sfântul Antim Ivireanul

Didahii

Ediție îngrijită de Arhimandrit Mihail STANCIU și
Profesor Doctor Gabriel ȘTREMPEL

Volum publicat cu binecuvântarea
Preafericitului Părinte

DANIEL

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

CUPRINS

Cuvânt înainte

+ DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române 7

Prefață

Arhimandrit Mihail STANCIU,
Profesor Doctor Gabriel ȘTREMPEL..... 11

Sfântul Ierarh Martir Antim Ivireanul, Mitropolitul Țării Românești (1708-1716). Viața și activitatea sa pastoral-misionară

Arhimandrit Mihail STANCIU 15

Sfântul Ierarh Martir Antim Ivireanul – păstor al Bisericii și întemeietor al limbii liturgice românești

Arhimandrit Mihail STANCIU 35

Cronologia vieții și a operei Sfântului Antim

Profesor Doctor Gabriel ȘTREMPEL..... 81

Didahii

Aceasta o am zis când m-am făcut mitropolit..... 93

Cuvânt de învățătură la octomvrie 26, în zioa Sfântului și marelui
Mucenic Dimitrie Izvorătoriului de mir asupra cutremurului – I..... 99

Cuvânt de învățătură în 26 a lunii lui octomvrie, asupra cutremurului
și a marelui Mucenic Dimitrie Izvorătoriului de mir – II..... 107

Învățătură la noemvrie 8, în zioa Săborului Sfinților Îngeri..... 116

Cazanie la Vovedenie Bogorodițe, noemvrie 21	126
Luna lui dechemvrie, 6. Cazanie la Sfântul Nicolae – I	132
Învățătură la Sfântul părintele nostru Nicolae – II	142
Cuvânt de învățătură la Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos – I.....	148
Cuvânt de învățătură în 25 a lunii dechemvrie, la Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos – II	155
Cuvânt de învățătură la Obrezaniia lui Hristos	164
Cuvânt de învățătură la Bogoiavlenie.....	167
La Dumineca Vameșului. Cuvânt de învățătură.....	177
Cuvânt de învățătură la Streteniia Domnului nostru Iisus Hristos	184
Cuvânt de învățătură la Dumineca Lăsatului de brânză – I.....	190
Cuvânt de învățătură la Dumineca Lăsatului sec de brânză – II.....	197
Cuvânt de învățătură la Dumineca Florilor – I	206
Cuvânt de învățătură la Dumineca Florilor – II.....	214
Predoslovie la Cuvântul de învățătură în Dumineca Florilor.....	223
Cuvânt de învățătură și de umilință în Dumineca Florilor – III.....	225
Cuvânt de învățătură în Dumineca Florilor – IV	234
Cuvânt de învățătură la Dumineca Florilor – V.....	240
Cuvânt de învățătură la Sfinții și întocma cu Apostolii împărați Costandin și Elena – I	249
Cuvânt de învățătură la Sfinții și întocma cu Apostolii împărați Costandin și Elena – II.....	255
Luna lui iunie, 29 de zile. Cazanie la Sfinții Apostoli Petru și Pavel.....	261
Luna lui avgust, 6. Cazanie la Preobrajenii Domnului – I	269
Cuvânt de învățătură la Preobrajenii Domnului nostru Iisus Hristos – II	277
Cuvânt de învățătură la Preobrajenii Domnului nostru Iisus Hristos – III	287

Cazanie la Adormirea Preasfintei Născătoarei de Dumnezeu – I.....	294
Cuvânt de învățătură la Adormirea Preasfintei Stăpânei noastre Născătoarei de Dumnezeu și pururea Fecioarei Maria – II	301
Cuvânt de învățătură asupra omului mort	306
Cuvânt de învățătură la pogrebania omului prestăvit	311
Cuvânt de învățătură iară la prestevirea omului.....	314
Învățătură când să face parastas	317
Învățătură asupra pocăinții.....	319
Începătură și învățătură pentru ispovedanie	329
<i>Glosar</i>	335
<i>Bibliografie generală</i>	345
<i>Cuprins</i>	365

ACEASTA O AM ZIS CÂND M-AM FĂCUT MITROPOLIT*

„Veniți după Mine și voi face pre voi păscari de oameni!”
(Matei 4, 19)

Doftorii cei desăvârșit și înțelepți atunci mai mult măresc lauda meșteșugului lor, nu când cu hier și cu foc luptă patima să o supue, după cum iaste legia războiului, ce numai când aceia ce pătiméște cu apipăeri mângăioase și cu doftorii dulci vor afla leacul bolnavului și cele înfricoșate porunci ale meșteșugului doftoresc să le oprească și oarecare zile cu mâncări doftorești și hrănitore potolind durerile, să arate pre acela ce pătiméște mântuit de boală.

Așa și Preaînțeleptul Doftor al sufletelor și al trupurilor noastre, Împăratul împăraților, Hristos, Dumnezeul nostru, văzând lumea că bolnăviia cu patimile necredinții și să umfla ca o rană cu înșălăciunile cele lumești spre închinăciunea idolilor, au socotit cu multe feliuri de mijloace și au purtat de grijă pentru mântuirea oamenilor și a neamului omenesc, de vréme ce acesta iaste lucrul cel dintâi al bunătății Lui, a mântui pre

* În *manuscrisul nr. 3460*, aflat în colecția Bibliotecii Academiei Române, această cuvântare se regăsește pe verso-ul filei 2.

omul din mâinile vrăjmașului și a-l aduce la frumusețea cea dintâi și la vrednicia de la care au căzut pentru păcatul neascultării al strămoșului Adam și nu trimite ploae de foc spre îngrozirea lumii, nici pornește marea ca o oaste împotriva pământului, nici înarmează puterile stihilor împotriva necredinții, ci numai o supune cu blândește și cu minuni și o trage spre Dânsul cu faceri de bine și cu cuvinte cerești o prefăce să se mute de pre dânsa patimile cele sufletești, ce să umfla ca o rană otrăvită.

Și vrând Dumnezeu-Cuvântul ca să Se arate în lume mai nainte, până a nu să întrupa și a să face om, au trimis în lume proroci să propoveduiască la oameni venirea Lui cea înfățășată. Și pentru aceasta n-au ales împărați și crai, să facă proroci; n-au luat filosofi și ritori, să trimiță propoveduitorii venirii Lui; n-au pogorât din ceriu întunérece și mulțime de îngeri, ce are pe lângă Dânsul, mii de mii nesocotiți și nenumărați, ci au trimis oameni proști și mai vârtos păstori de oi, ca pre Moisi, ca pre David, ca pre Samuil și toată mulțimea prorocilor, prin mijlocul a căroră au sămănat buna-credință, nu în toată lumea, ci numai la un neam, la jidovi, carii lăcuia într-o parte a pământului, în Iudeia.

Dară de vréme ce Dumnezeu va pre toți oamenii să-i mântuiască și la cunoștința adevărului să vie, căci aceasta iaste mare sete la Dumnezeu a pofti și a iubi să se mântuiască oamenii, pentru aceasta nu să odihniia Dumnezeu să fie numai la jidovi buna-credință și célelalte limbi să fie lipsite de darul Lui. Pentru aceasta au vrut să răsără lumina dumnezeirii Lui în toată lumea: și viind împlinirea vremii, după cum zice fericitul Pavel, vrut-au Dumnezeu să vie Fiiul Lui, să Se nască din muiare, să Se facă supt lége, ca pre cei de supt lége să-i răscumpere; S-au făcut om din Născătoarea de Dumnezeu și pururea Fecioară Mariia, au petrecut în lume împreună cu oamenii și vrând să tragă limbile la cunoștința dumnezeirii Lui și să-i învețe lucruri preaslăvite și poruncă noao și vîiață cerească, cerca să afle slugi acestor porunci; și n-au căutat cetățî, nu s-au uitat la mulțime de oameni, nu s-au socotit slujba împăraților, s-au scârbit de putéria avuției, au urât

Respect pentru oameni și cărți

biruința ritorilor, nu i-au trebuit limbile filosofilor, nu s-au slujit cu arme, după cum e obiceiul ostașilor, nici cu alte meșterșuguri asemenea acestora, pentru ca să nu aibă putere nimenea din cei necredincioși să zică că au tras la sine Hristos mulțimea cu unele ca acestea, ci numai s-au slujit iară cu mijlocul cu carele au ales pre proroci. Și ce face? Au luat iară propoveduitori *Evangeliei* nu păstori, ca pre proroci, ci păscari și vânători de pește și i-au trimis să propoveduiască lumii bunavestire și le încredințează în mâinile lor și în limbile doftorii lumii, zicându-le: „Veniți după Mine și voi face pre voi păscari de oameni. Încetați de a vă trudi deasupra mării cei neînsuflețite. Mutați pentru dragostea Mea meșterșugul cel păscăresc pre pământ. Acolea pre dânsul trimiteți și vă întindeți mreșile. Vânați pentru Mine vânatul credinții. Veniți după Mine. Urmați-Mi Mie, ucenicii Mie și învățătorii lumii. Lucrați pentru dragostea Mea meșterșugul vostru, pentru ceriuri.

Vărsată iaste ca apa mării pre pământ închinăciunea idolească. Zidirea iaste acoperită cu norul a mulți dumnezei. Adâncul necredinții îneacă toată lumea; oamenii să cufundă de valurile drăcești. Lumea pute de împuțiciunea sânghiurilor și să strică cu jirtvele cele stricăcioase. Voiu pune asupra lor ispravnici și doftori, pre voi, pre păscari. Patima aceasta chiiamă meșterșugul vostru. Să slujim cu iarbă mântuitoare zidirea ce iaste în nevoi; veniți după Mine”.

Iară ei, lăsând mreșile, merseră după Dânsul. Într-un gând era ceata ucenicilor cu pohta Stăpânului; și ca niște oameni drești și proști de răotate n-au viclenit în mintea lor, nici ș-au prepus în inima lor de acea chiemare; ci ca niște oameni blânzi și fără de răotate au mers după Dânsul, ca hierul după piatra magnitudului și ca părul după chihribariul cel curat. Și cu puteria Mântuitorului Hristos au rușinat pre cei ce i-au văzut și ca pe niște pești, cu mreșia bogosloviei au prins mulțimea și au vânat auzurile noroadelor și au înduplecat inimile tiranilor și sufletele împăraților le-au supus; și au făcut o izbândă și o biruință atâta de

Sfântul Antim Ivireanul - Un Ierarh misionar și Martir - (evocări)

Volum publicat cu binecuvântarea
Preafericitului Părinte

DANIEL

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

CUPRINS

NOTĂ EDITORIALĂ.....	5
VIAȚA LUI ANTIM IVIREANUL Damian P. BOGDAN	7
MITROPOLITUL ANTIM IVIREANUL (1716-1966) Pr. Nicolae ȘERBĂNESCU	23
ANTIM IVIREANUL, APOSTOL ȘI MUCENIC AL DREPTEI CREDINȚE Teodor M. POPESCU	91
ANTIM IVIREANUL, LUPTĂTOR PENTRU ORTODOXIE Diac. prof. Ioan RĂMUREANU.....	109
MITROPOLITUL ANTIM IVIREANUL, PATRIOT ȘI IERARH AL ȚĂRII ROMĂNEȘTI † Eftimie BÎRLĂDEANUL	141
ANTIM IVIREANUL – APĂRĂTOR AL PREROGATIVELOR SCAUNULUI MITROPOLITAN AL UNGROVLAHIEI Prof. Alexandru ELIAN	155
ANTIM IVIREANUL CA LUPTĂTOR ÎMPOTRIVA OPRESIUNII OTOMANE Prof. Alexandru ELIAN	173

ANTIM IVIREANUL, APĂRĂTOR AL INDEPENDENȚEI BISERICII ORTODOXE ROMÂNE Pr. Dumitru GĂINĂ	181
MITROPOLITUL ANTIM IVIREANUL ÎN LUPTĂ CU IERUSALIMUL PENTRU DREPTURILE BISERICII SALE Nicolae IORGA	207
PREZENȚA ARDELEANĂ A MITROPOLITULUI ANTIM IVIREANUL Pr. prof. Grigorie MARCU.....	211
MITROPOLITUL ANTIM IVIREANUL, SFĂTUITOR ȘI ÎNDRUMĂTOR PENTRU PREOȚI ȘI DUHOVNICI Pr. Stelian IZVORANU	221
NULITATEA ACTULUI DE CATERISIRE A MITROPOLITULUI ANTIM IVIREANUL Prof. Iorgu D. IVAN.....	241

VIATA LUI ANTIM IVIREANUL*

Damian P. BOGDAN

Copilăria și tinerețea Sf. Antim Ivireanul, unul dintre cei mai vrednici ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române, care a păstorit sub domnia Țării Românești, Constantin Brâncoveanu, Ștefan Cantacuzino și Nicolae Mavrocordat, sunt prea puțin cunoscute. Se știe numai că a fost fiul lui Ioan și al Mariei¹ și că este originar din Iviria, numele clasic al Georgiei, după cum însuși Sfântul Antim arată în toate tipăriturile sale în limba greacă, dar și în cărțile pe care le-a imprimat în limba română, unde semnează: *Ivireanul*. Din testamentul pe care l-a făcut la 24 aprilie 1713², se desprinde și faptul că numele său laic a fost Andrei. Încă de tânăr a căzut rob la turci – cum ne arată învățatul florentin

* Articol publicat original în: *Biserica Ortodoxă Română*, LXXIV (1956), 8-9, pp. 679-689. Studiul reprezintă o dezvoltare a capitolului cu titlul *Bibliografia*, din următoarele lucrări ale aceluiași autor: „Legăturile Țărilor Române cu Georgia (Antim Ivireanul)”, publicat sub inițiala C, în: *Studii Teologice*, IV (1951), pp. 131-160 și „Despre Antim Ivireanul”, publicat sub pseudonimul D. Teodor, în: *Studii Teologice*, VII (1955), 3-4, pp. 236-263.

¹ Nicolae IORGA, *Istoria literaturii românești în secolul al XVIII-lea*, vol. I, 1926, p. 418, n. 1 arată că după un manuscris citat de I.D. Petrescu, în: *Mitropoliile Țării*, ar rezulta că Sf. Antim Ivireanul s-a născut din părinți de neam bun, fiu al unor pribegi de dincolo de Azov. Dar această știre nu este prea credibilă, de aceea Iorga își pune întrebarea: „dacă e luată dintr-un izvor autentic”, căci Sf. Antim Ivireanul, ori de câte ori își scria numele, arată că este din Iviria, Ivirean.

² Vezi: Academia Română, *Ms. rom. 3342*, fila 1.

Anton Del Chiaro³, fost în slujba domnilor Constantin Brâncoveanu și Ștefan Cantacuzino.

Deprinde, poate încă din adolescență, meșteșugul tiparului, în care, cu un talent înnăscut, ajunge la desăvârșire, devenind astfel om cu stare și cunoscut. În Țara Românească, Sf. domnitor Constantin Brâncoveanu înființase o tipografie, la București, pentru care avea nevoie de un meșter iscusit care să-i lucreze gravurile și desenele tipăriturilor – meșteșug în care Sfântul Antim avea un talent admirabil, după cum spune Anton del Chiaro⁴. Căutând un astfel de meșter desăvârșit, Sf. Constantin Brâncoveanu îl găsește pe Sf. Antim Ivireanul, probabil la Constantinopol, unde acesta din urmă a deprins pe deplin limba greacă, clasică și vulgară, și tot aici este călugărit, și astfel îl invită să vină în Țara Românească. Aceste lucruri, despre starea și chemarea Sf. Antim Ivireanul de către domnul Constantin Brâncoveanu, se desprind atât din Prefața pe care i-o dedică discipolul său, Mihail Iștvanovici⁵, în *Molitvelnicul* pe care l-a tipărit la Râmnicu Vâlcea, în anul 1706, cât și din apărarea Sf. Antim Ivireanul, scrisă la 13 ianuarie 1712. Iată cele spuse de Mihail Iștvanovici:

„Aice, în țara noastră nu ca acel eghiptenescu farao, ci cel blându asemenea lui Davidu, prealuminatulu nostru stăpânu și domnu Ioanu Costandinu B. B. voevod, aflându-te și văzându-te pre iubirea ta de Dumnezeu și cercetându-ți ascuțita minte, te-au aflat vrednicu și iscusitu întru vederoasă și apucătoare de mână lucruri, carele văzându-le și cu minte pricepându-le minunatul acesta domn, au zisu (și poate zice): au doară vom afla om ca acesta i proci”⁶.

Tot așa, în apărarea din ianuarie 1712, Sf. Antim Ivireanul scrie următoarele: „aici în țară n-am venit de voea mea, nici de vreo sărăcie

³ Anton-Maria DEL CHIARO, *Istoria delle Moderne Rivoluzioni della Valachia*, Venezia, 1718, N. IORGA (ed.), București, 1914, p. 51.

⁴ A.-M. DEL CHIARO, *Istoria delle Moderne Rivoluzioni della Valachia*, p. 202.

⁵ Formă slavă ce înseamnă: fiul lui Iștfan, aceasta fiind forma maghiară pentru cea română, Ștefan.

⁶ Expresie slavă, însemnând: și celelalte.

sau lipsă”. Venind în Țara Românească, unde este sprijinit de un ieromonah Macarie și de mitropolitul Teodosie, după cum se desprinde din testamentul pe care l-am amintit mai sus, Sf. Antim Ivireanul începe să învețe limba română, ajungând la o deplină însușire a acesteia, fapt atestat de lucrările pe care le-a scris în românește.

În țară, Sf. Antim Ivireanul muncește întâi ca meșter la tipografia domnească din București, unde, în luna octombrie a anului 1691, tipărește, în greacă, *Parenteticele* împăratului bizantin Vasile I Macedoneanul (868-886), iscăbind modest: „Antim ieromonah”.

Și în București îl vom afla muncind ca tipograf până prin anul 1694, când reușește să înființeze o tipografie la Mănăstirea Snagov. Aici, obținând și egumenia mănăstirii, lucrează până în anul 1701, când revine la tipografia din București, unde activează până în primăvara anului 1705.

Numit, la 16 martie 1705, episcop al Râmnicului, el ia în seama sa și privegherea tipografiei episcopale, unde tipărește o serie întregă de cărți. Murind, la 27 ianuarie 1708, bătrânul mitropolit Teodosie, cunoscut prin râvna sa de înzestrător al mănăstirilor din Țara Românească cu cărți de ritual, aduse cele mai multe din Rusia⁷, acesta stipula, prin diată, ca Sf. Antim Ivireanul să-i urmeze în scaunul mitropolitan. Iată cum descrie Radu Greceanu, mare logofăt, cronicarul Sf. Constantin Brâncoveanu, solemnitatea alegerii și înscăunării Sfântului Antim:

„A doua zi după moartea mitropolitului Teodosie, ce a fost Mitropolit țării 40 de ani, s-a făcut slujba pogribaniei⁸ la care iau parte patriarhii de Alexandria și de Ierusalim. După aceia deci s-au suit Domnul în casele vlădicești și împreună cu Sfinții Patriarși și Arhieriei și cu toată boierimea, după ce deci Măriia Sa Vodă

⁷ Vezi studiile publicate sub pseudonimul T. DAMIAN: „Răspândirea cărții religioase ruse, în Oltenia”, în: *Mitropolia Olteniei*, VII (1955), 3-4, cât și „Cărți rusești în Țara Românească sub Constantin Brâncoveanu”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, 6-7/1956.

⁸ Termen slav pentru înmormântare.

Sfântul Antim Ivireanul

Scrieri

Ediție îngrijită de Arhimandrit Mihail STANCIU și
Profesor Doctor Gabriel ȘTREMPEL

Volum publicat cu binecuvântarea
Preafericitului Părinte

DANIEL

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Cuprins

<i>Cuvânt înainte</i>	7
<i>Prefață. Sfântul Antim Ivireanul – comoară de erudiție teologică și sensibilitate literară</i>	11
<i>Notă asupra ediției</i>	21
Mărturisirea de credință a noului ales episcop al Râmnicului, Antim Ivireanul	29
Învățătură pre scurt pentru taina pocăinții	33
Pentru pocăință în scurt și învățătură de folos	33
Pentru pocăință. Ce lucru iaste și cu ce mijloc să câștigă și cum să să facă partea cea dentâi.....	37
Pentru ispovedanie	41
Pentru facerea canonisirei	43
A dooa parte. În ce chip să cade să fie duhovnicul și cum să ispoveduiască și să îndireptéze pre oameni	44
Ce să cade a întreba duhovnicul pre cel ce să ispoveduiască și cum să înceapă	45
Chipurile Vechiului și Noului Testament	51
Prealuminatului și Preainălțatului	
Domn Constandin Brâncoveanu Basarab Voevod.....	53
Povestire pre scurt pentru zidirea lui Adam.....	57
Învățătură bisericească	117
Scara aceștii cârticele.....	121
Rugăciunea care au învățat pre apostoli	
Domnul nostru Iisus Hristos	122
Mărturisirea credinții, carea se împarte în 12 alcătuiuri	124
Céle șapte taini ale sfintei bisérici	127
Ce putere și ce dar au acéste șapte taini	127
Pentru sfântul mir	128
Pentru taina Dumnezeeshii Liturghii.....	128
Pentru rânduiala preoției.....	128

Pentru taina ispovedaniei sau a pocăinței	129
Pentru taina nunții cei pre lége.....	129
Pentru taina maslului.....	130
Noao porunci mari ale biséricii.....	130
Zéce porunci ale lui Dumnezeu, de la a 2 Lége, cap 5.....	131
Șapte daruri ale Duhului Sfânt	132
Trei fapte bune ale blagosloviei	132
Patru bunătăți ale sufletului	133
Patru bunătăți ale trupului	133
Șapte păcate de moarte	133
Șapte faceri de bine împotriva acestora	134
Céle 12 roduri ale milosteniei, după cum scrie la Mathei, cap 15	134
Alte învățături trebuincioase	135
Pricinile pentru care fieștece preot are voie să slujească în noriia altuia	137
Așezământul Mănăstirii Tuturor Sfinților	141
Pinax al capetelor ce să află într-această cărțulie	143
Alte capete de învățatură.....	144
Predoslovie	144
Cap. 1. Pentru ca să nu fie mănăstirea supusă.....	146
Cap. 2. Pentru egumeni.....	147
Cap. 3. Pentru epitropi.....	147
Cap. 4. Pentru călugări	148
Cap. 5. Pentru preoți.....	149
Cap. 6. Pentru învățătura copiilor	150
Cap. 7. Pentru îngroparea celor morți.....	151
Cap. 8. Pentru mila celor închiși și săracilor	151
Cap. 9. Pentru îmbrăcăminte de goli	152
Cap. 10. Pentru măritatul unii fete.....	152
Cap. 11. Pentru chiverniseala celor streini	153
Cap. 12. Pentru candelé	153
Cap. 13. Pentru cei 4 sfinți și pentru sărindar	153
Cap. 14. Pentru liturghii.....	155
Cap. 15. Pentru simbria slugilor și petrecaniia lor.....	156
Cap. 16. Pentru cei ce vor milui casa	156
Cap. 17. Pentru tipografie.....	157
Cap. 18. Pentru vivliotică	158
Cap. 19. Pentru înoirea hrisoavelor	159
Cap. 20. Pentru lăcuirea arhierieilor	159
Cap. 21. Pentru poclonul vlădicăi	160

Cap. 22. Pentru cercetarea bolnavilor	160
Cap. 23. Pentru pogrebaniia egumenului	161
Cap. 24. Pentru purtarea de grije a epitropilor	162
Cap. 25. Pentru zeciuiala banilor	163
Cap. 26. Pentru alégerea egumenului.....	164
Cap. 27. Pentru venitul biséricii	165
Cap. 28. Pentru schituri	166
Cap. 29. Pentru poménic	166
Cap. 30. Pentru cinstirea epitropilor	166
Cap. 31. Pentru îndoirea milelor	167
Cap. 32. Pentru cetaniia capetelor	167
Capete de poruncă.....	173
Mijlocirile cu carele pot să rămâe diețile temeince și nestrămutate.....	178
Izvodul vieții	179
Mijlocirile cu care pot să rămâe foițele zéstrilor temeince și nestrămutate.....	181
Izvodul foițelor zestrilor	181
Hrisovul arhieresc al lui Antim, Mitropolitul Țării Românești	183
Sfaturi creștino-politice.....	191
Ale Prea Sfințitului și de Dumnezeu Păzitului Mitropolit Antim din Iviria.....	191
Introducerea autorului către de Dumnezeu cinstitorul domnitor	193
Acrostihul	194
Începutul Stihurilor ce au, ca acrostih, însemnarea de mai sus.....	195
Alte Stihuri politice, scrise în alt fel. Trei Stihuri despărțite cuprind o idee, având la începutul versului acest acrostih	203
Alte stihuri politice, cu rimă, alcătuite din opt silabe, care vorbesc și despre rugăciune, care este cea dintâi între virtuți.....	206
Rugăciuni de cerere către Prea Bunul Dumnezeu și către Stăpâna și Pururea Fecioara Maria, care se rostesc în fiecare zi a săptămânii.....	209
Rugăciunea către îngerul păzitor al sufletului omului, care se citește în fiecare seară	215
Alte versuri, ce rezumă cuprinsul acestei cărți, al căror acrostih este Osteneala lui Antim.....	216
Lista datoriilor mitropolitului Antim Ivireanul.....	217
Versuri.....	221
Versuri politice 8, asupra stemei prea luminatului și înălțatului Domnu Io Constandinu Băsărabu Voevodu	221
Versuri politice 10, asupra stemei prea luminatului, slăvitului și blagocestivului Io Constandin B. Basarabu Voevodu	223

Versuri către prea luminatul domn al întregii Țări Ungrovlaha,	
Io Constantin Basarab Voevod	224
Versuri la stema lui Constantin Brâncoveanu	224
Versuri către domnitorul Constantin Brâncoveanu	225
Versuri la blazonul mitropolitului Antim	225
Stihuri asupra stemei prea luminatului și înălțatului domn	
Io Ștefan Cantacuzino Voevod	226
Prefețe, postfețe, dedicații	227
Postfața <i>Evangheliei</i> greco-române	227
Dedicația <i>Psaltirei</i> românești	229
Dedicație la cartea lui Ioan Cariofil,	
<i>Manual despre câteva nedumeriri</i>	231
Prefața <i>Gramaticii</i> slavonești	234
Precuvântare la <i>Gramatica</i> slavonească	234
Postfața <i>Evangheliei</i>	237
Dedicația din cartea lui Sevastos Chimenitul, <i>Eortologhion</i>	237
Dedicația de pe <i>Ceaslovul</i> greco-arab	240
Dedicația din <i>Noul Testament</i>	241
Prefață la <i>Viețile paralele</i> de Plutarh	243
Notiță finală pe <i>Antologhion</i>	244
Prefața <i>Evhologhionului</i> românesc	245
Dedicație pe <i>Evanghelia</i> georgiană	248
Dedicație pe <i>Chipurile Vechiului și Noului Testament</i>	249
Prefața cărții <i>Slujba Sfintei Ecaterina</i>	
<i>și proschinitariul Sfântului Munte Sinai</i>	252
Prefața <i>Octoihului</i> românesc	255
Dedicație pe <i>Ceaslov</i>	256
Rugăciuni ale Sfântului Antim Ivireanul	259
Rugăciuni de pocăință și adâncă umilință	261
Rugăciuni de cerere către Preasfânta Treime	262
Rugăciuni de cerere către Mântuitorul Hristos	263
Rugăciuni de cerere către Maica Domnului	265
Rugăciuni de cerere către Sfinți	266
Rugăciuni de laudă către Mântuitorul Hristos	268
Rugăciuni de laudă către Maica Domnului	269
Rugăciune de binecuvântare	272
<i>Glosar</i>	273
<i>Bibliografie</i>	283

Sfântul Antim Ivireanul

Scrisori

Ediție îngrijită de Arhimandrit Mihail STANCIU și
Academician Doctor Gabriel ȘTREMPEL

CUPRINS

Cuvânt înainte	7
Prefață. Sfântul Ierarh Martir Antim Ivireanul, Mitropolitul Țării Românești (1708-1716). Viața și activitatea sa pastoral-misionară.....	9
Notă asupra ediției	31
Scrisoarea către ieromonahul tipograf Antim, egumenul mănăstirii Snagov – 1700, 3 octombrie	47
Mărturisirea de credință a noului ales episcop al Râmnicului, Antim Ivireanul – 1705, 17 martie	51
Scrisoarea episcopului de Râmnic, Antim, către patriarhul Ierusalimului, Hrisant Notara – 1707, 22 octombrie	53
Scrisoare de îngăduire patriarhală pentru strămutarea la mitropolia Ungrovlahiei a lui Antim, episcop de Râmnic – 1708, începutul lunii februarie	58
Scrisoarea patriarhului Ciprian al Constantinopolului către patriarhul Hrisant Notara al Ierusalimului, în care-l anunță de numirea lui Antim pe tronul mitropoliei Ungrovlahiei – 1708, 10 februarie.....	63
Două scrisori cu sigiliu ale comisului Gheorghe Kastriotul, semnate și de „smeritul mitropolit al Ungrovlahiei, Antim” în calitate de martor – 1708, 20 martie.....	66
Prima scrisoare a mitropolitului Antim Ivireanul adresată gocimanilor și juraților din Șchei, ca să se prezinte la el pentru a primi binecuvântări și învățături – 1709, 3 august.....	79
A doua scrisoare a mitropolitului Antim Ivireanul, prin care dă noi sfaturi slujitorilor bisericii din Șcheii Brașovului – 1709, 2 decembrie.....	81
Scrisoarea patriarhului Hrisant al Ierusalimului către domnul Iannaki, paharnic al Țării Românești – 1709, decembrie.....	83
Scrisoarea preotului Ioan Avramios către patriarhul Hrisant Notara, despre ocrotirea ce i-a arătat-o mitropolitul muntean și despre sarcina, de la Domn, de a predica în biserica domnească – 1710, 1 iunie	106
A treia scrisoare a mitropolitului Antim Ivireanul către preoții din Șchei, cerându-le să respecte obligațiile lor – 1710, 20 octombrie	110
Scrisoarea lui Antim, mitropolitul Țării Românești, către Atanasie, patriarhul ecumenic, despre lupta sa contra lui Hrisant, patriarhul Ierusalimului, care pretinde a-și însuși de fapt mănăstirile închinat Sfântului Mormânt, înlăturându-se pomenirea la Liturghie a mitropolitului țării – 1710, 26 decembrie	112

Prima scrisoare de apărare a lui Antim, mitropolitul Ungrovlahiei, către domnitorul Constantin Brâncoveanu – 1712, 13 ianuarie	122
A doua scrisoare de apărare a lui Antim, mitropolitul Ungrovlahiei, către domnitorul Constantin Brâncoveanu – 1712, 3 februarie.....	129
Scrisoarea lui Antim, mitropolitul muntean, către patriarhul Ierusalimului, Hrisant, despre reluarea corespondenței – 1712, 20 septembrie	131
Scrisoarea lui Antim, mitropolitul muntean, către patriarhul Ierusalimului, Hrisant, despre vechiul conflict cu el și tipografia ce se face la Constantinopol – 1712, 15 noiembrie.....	135
Scrisoarea lui Antim Ivireanul, mitropolitul muntean, către Hrisant, patriarhul Ierusalimului, despre noua tipografie din Constantinopol a acestuia și călătoria din Georgia, prin Rusia, în Olanda, a tipografului său, Mihail Iștvanovici – 1713, 21 ianuarie.....	139
A patra scrisoare a mitropolitului Antim Ivireanul prin care anunță preoții, gocimanii și jurații din Șchei că a hirotonit pe cei trimiși – 1713, 15 februarie	143
Scrisoarea lui Antim Ivireanul, mitropolitul muntean, către Hrisant, patriarhul Ierusalimului, despre tipografia acestuia de la Constantinopol și călătoria din Georgia, prin Rusia, în Olanda, a tipografului Mihail Iștvanovici – 1713, 6 aprilie	145
A cincea scrisoare a mitropolitului Antim Ivireanul către preoții, gocimanii și jurații din Șchei, despre hirotonia celor trimiși și despre cartea apologetică împotriva papistașilor pe care le-o pregătește – 1713, 17 mai.....	149
A șasea scrisoare a mitropolitului Antim Ivireanul, de iertare a românilor din Șcheii Brașovului – 1713, 18 noiembrie.....	151
Scrisoarea lui Antim Ivireanul, mitropolitul muntean, către Hrisant, patriarhul Ierusalimului, despre pierderi ale tipografiei sale și niște clopote – 1714, 24 iulie.....	152
Scrisoarea lui Antim Ivireanul, mitropolitul muntean, către Hrisant, patriarhul Ierusalimului, despre oprirea cărții tipărite de Mitrofan Grigoras și despre un dar de metal pentru litere, cu știri despre preotul Avramie – 1714, 9 august.....	155
Gramata patriarhală constantinopolitană pentru Mănăstirea Tuturor Sfinților din București – 1714, 20 Septembrie.....	159
Gramata patriarhală a lui Hrisant Notara al Ierusalimului către Antim al Ungrovlahiei, în care recunoaște și întărește și el Așezământul mănăstirii zidite de Antim – 1715, martie.....	171

Scrisoarea lui Cosma, patriarh de Constantinopol, către patriarhul Hrisant Notara, ca să vorbească Domnului, împotriva mitropolitului Ungrovlahiei, Antim, care oprește averea răposatului mitropolit de Târnovo – 1715, 25 martie.....	183
Scrisoarea lui Antim Ivireanul, mitropolitul muntean, către Hrisant, patriarhul Ierusalimului, despre pâriile la care este supus, dorința de a relua corespondența și prezența la București a lui Avramie – 1716, 24 martie.....	188
Actul de caterisire a mitropolitului Antim al Ungrovlahiei – 1716, august.....	192
Scrisoarea lui Dimitrie Iuliano, capuchehaie a Țării Românești, către patriarhul Ierusalimului, Hrisant, pentru tulburările de război și politice în Țara Românească și despre oprirea și caterisirea mitropolitului Ungrovlahiei, Antim, cu porunca domnului Nicolae Mavrocordat – 1716, 12 septembrie.....	200
Scrisoarea lui Spandoni, mare retor al Bisericii celei mari, către patriarhul Hrisant Nottara, despre uneltirile împotriva lui Nicolae-vodă Mavrocordat, fuga acestuia la Giurgiu, pedeapsa vinovaților, caterisirea mitropolitului Antim, precum și despre o datorie ce are să culegă el – 1716, 20 septembrie.....	206
Nota din <i>Condica Sfântă</i> , referitoare la caterisirea lui Antim și la instalarea noului mitropolit al Ungrovlahiei, Mitrofan – 1716, septembrie.....	211
Scrisoarea lui Mitrofan către patriarhul Hrisant Notara, despre alegerea lui pe tronul mitropoliei Ungrovlahiei și nevoia lui de sprijin – 1716, 29 septembrie.....	213
Scrisoare pecetluită, patriarhicească și sinodicească, pentru sfânta mănăstire din București, a Tuturor Sfinților, clădită de mitropolitul Ungrovlahiei, Antim – 1717, 11 octombrie.....	217
Scrisoarea patriarhului ecumenic Athenagoras, către patriarhul României, Iustinian, de confirmare a anulării caterisirii mitropolitului Antim Ivireanul – 1966, 10 martie.....	228
Scrisoarea de mulțumire a patriarhului României, Iustinian, către patriarhul ecumenic Athenagoras – 1966, 11 martie.....	232
Actul sinodal al Bisericii Ortodoxe Autocefale Române, privind canonizarea Sfântului Antim Ivireanul și a altor Sfinți Români – 1992, 21 iunie.....	234
Anexă. Semnături ale Sfântului Antim Ivireanul.....	249

Scrisoarea¹ către ieromonahul tipograf Antim, egumenul mănăstirii Snagov – 1700, 3 octombrie

Τῷ εὐλαβεστάτῳ ἐν ἱερολογίοις ἀνδράσι καὶ πνευματικοῖς αἰδεσιμωτάτῳ τε καὶ κατὰ πάντα μοι ἐν χριστῷ ποθεινοτάτῳ κυρίῳ κυρίῳ ἀνθίμῳ, τὸν ἐν χριστῷ ἄσπασμόν.

Το τίμιόν της γράμμα αὐθημερόν ἐνεχειρίσθη μοι παρά τοῦ μακαριωτάτου πατρός ἡμῶν καὶ πατριάρχου πρώην ἀντιοχείας κυρίου κυρίου ἀθανασίου, παρόντος μου καὶ αὐτοῦ.

ὁδε συμβᾶν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καὶ τέως μὲν οὐδὲν ἀπεκρίθην, διὰ τὴν ἐπισυμβάσαν ἀμφιβολίαν περὶ τοῦ αὐθεντικοῦ ἐπιτάγματος περὶ τῆς ἀμοιβῆς τῶν γλωσσῶν ἀκολουθίας, ἀραβικοῦ τε φημί καὶ ἑλληνικοῦ χαρακτήρος. τανῦν δὲ μετὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ ὑψηλοτάτου κατὰ τον σκοπόν τοῦ μακαριωτάτου, προσεκλήθημεν ὑπὸ τοῦ πανιερωτάτου ἐπιτάγματος τοῦ ἐκλαμπροτάτου περὶ τῆς αὐτῆς

¹ Originalul nu s-a păstrat, dar există o copie neșemnată într-un codice de manuscrise grecești la Biblioteca Națională din Paris, *Supplément grec 1248*, fila 127. Considerăm autentic acest document, întrucât informațiile prezente în el și în celelalte documente din codicele grecesc sunt confirmate de alte mărturii istorice sigure.

Singurul care doar face mențiunea acestei scrisori, profesorul Athanasios Karathanasis susține că autorul ei ar putea fi patriarhul Dosithei sau Hrisant Notara – *Οἱ Ἕλληνες λόγοι στη Βλαχία (1670-1714)*, Ed. Kiriakidi, Thessalonica, 2000, pp. 245-246. Noi considerăm că Hrisant Notara este autorul prezentei scrisori, el întreținând, de-a lungul vremii, cu Sfântul Antim, o bogată corespondență, din care nu s-au păstrat decât câteva epistole.

Scrisoarea face parte dintr-un schimb mai amplu de scrisori între autorul ei și ieromonahul Antim Ivireanul de la Snagov, în contextul căutării, recomandării și trimiterii la București (de către Dosithei) a unui tipograf care să știe limbile greacă și arabă, pentru a tipări cărți de cult pentru creștinii sirieni, așa cum a hotărât binecredinciosul Voievod Constantin Brâncoveanu la rugămintea fostului patriarh al Antiohiei, Athanasie al III-lea Dabbas.

ὑποθέσεως, νῦν οὖν καιροῦ λαβόμενοι, καὶ τῷ αὐθεντικῷ προστάγματι καθυπείκοντες. ἰδοὺ πέμπομέν σοι ἄνθρωπον εἰς ἐπιδιόρθωσιν τοῦ βιβλίου ὃν δοκιμάσαντες, μᾶλλον ἡμᾶς τῆς ἐκλογῆς ἅμα καὶ εὐπειθίας καὶ τῆς ἄλλης εὐγνωμοσύνης ἢ σεαυτὸν εὐδαιμονίσης μετὰ τὴν πείραν· κλέος γάρ οὐ μικρὸν καὶ καύχημα τῶν τυπογράφων ἐστὶ ἢ τῶν τυπουμένων ὀρθότης. εἴθε δὲ καὶ τυπουμένου τοῦ ἡμετέρου βιβλίου τοιοῦτου ἐπιτύχοιμεν ἐπιστάτου, καύχημα γὰρ [υπογραμμισμένο ἢ διαγραμμμένο στο ἔγγραφο] καὶ τοῦτο οὐχ ἦττον ἢ μὴ καὶ μᾶλλον ὄσω καὶ δυσχερέστερον τῆς ἐκείνου ἐπιδιορθώσεως τὸ κατόρθωμα τῆς ὑμετέρας ἔσεται καλοκαγαθίας, καθάπερ γὰρ αἱ τῶν ζωγράφων εἰκόνες, ἄγγελοι διαμένουσιν εἰς τὸ διηνεκὲς τῆς ἐκείνων εὐτεχνίας ἢ ἀτεχνίας, οὕτω καὶ τὰ τυπούμενα βιβλία διαπρῦσοι κήρυκες εἰς τὸ διηνεκὲς ἔσονται τῆς τῶν τυπογράφων περὶ τὰ τοιαῦτα ἐμπειρίας ἢ ἀπειρίας· ἐπιμελείας ἢ ἀνεπιμελείας· ἐπιστήμης ἢ ἀνεπιστημοσύνης.

ἔρρωσο εὐτεχνίας ἀπάσης χρυσαυγέστατον ἄνθος κύριε ἄνθιμε. καλῶς δὲ ποιήσεις ἀντεπιστέλλων καὶ δῆλα τὰ παρόντα ποιῶν οὐ μετρίαν θυμηδίαν ἐμποιῶν τοῖς τὰ ἐκτιμῶσι καὶ ἀγαπῶσι: -

ἐν ἔτει σωτηρίῳ αψ (1700) : -

ὀκτωβρίου Τρίτη.

Τὸν μακαριώτατον καὶ ἀγιώτατον [πατριάρχην: ἔχει διαγραφεί] δεσπότην ὡς ἐξάιρετον [ἐπίσκο;] πον ἐξαιρέτως καὶ προσκυνῶ. καὶ τὴν ἱεράν αὐτοῦ ἀσπάζομαι δεξιάν, ἐξ αὐτῆς τὸν ἀγιασμόν ἀρῶμενος. ἢ παντέφορος τοῦ θεοῦ πρόνοια συνεργήσαιο καὶ εἰς τέλος ἀγάγοιτο πάντα τὰ ἐν χριστῷ αὐτοῦ συντιθέμενα[;]. γένοιτο γένοιτο :

τῷ πανοσιωτάτῳ καὶ αἰδεσιμωτάτῳ καὶ κατὰ πάντα μοι ἐν χριστῷ ἐρασιμωτάτῳ ἀγίῳ καθηγουμένῳ κυρίῳ κυρίῳ[;] ἀνθίμῳ τῷ τυπογράφῳ αἰσίως.

Preaevlaviosului între bărbații sfințiți învățați și duhovnici, prearespectabilului și întru tot doritul meu întru Hristos kyr Antim, sărutarea cea întru Hristos.

Cinstita voastră scrisoare² mi-a fost înmănată în aceeași zi de către Preafericitul părintele nostru și fost patriarh al Antiohiei kyr Athanasie, fiind de față eu și acesta.

Iar întâmplarea din acea zi, și înainte nu am răspuns nimic din cauza întâmplății îndoielei cu privire la porunca domnească despre slujbele în ambele limbi, vreau să spun cu caractere arabe și grecești. Iar acum, după hotărârea preainălțatului³, potrivit scopului Preafericitului⁴, am fost invitați de preasfințita poruncă a preastrălucitului despre același subiect, deci făcându-ne acum timp și supunându-ne poruncii domnești. Iată îți trimitem un om spre corectarea cărții⁵, pe care încercându-l, mai mult pe noi pentru alegere și ascultare și cealaltă recunoștință ne vei fericii decât pe tine însuși. Pentru că

² Iată, deci, că ieromonahul Antim a trimis mai întâi o scrisoare (despre care nu știm nimic, ea nepăstrându-se în nici o arhivă) la Constantinopol în care solicita un colaborator care să știe bine și limba arabă.

³ Domnitorul Constantin Brâncoveanu.

⁴ În prefața *Liturghierului greco-arab*, din 1701, adresându-se preoților arabi, patriarhul Athanasie vorbește despre inițiativa tipăririi de cărți în limba poporului arab (sirian) susținută financiar de Constantin Vodă Brâncoveanu și realizată practic de ieromonahul Antim și ucenicii săi: „Înălțimea sa de Dumnezeu păzită și cu evlavie față de Dumnezeu, acceptând cu bunăvoință cererea noastră cea după Dumnezeu, i-a poruncit îndemânicului tipograf aflat pe lângă Înălțimea sa, preacuviosului între ieromonahi kyr Antim Ivireanul, acordându-i din belșug acestuia și cele spre cheltuială, ca să sape cu grijă litere arabe și, confecționând o nouă scriere de aramă arabă, să tipărească slujba Sfintei Liturghii în ambele limbi, greacă și arabă. Și cu împreună lucrarea lui Dumnezeu, și cu indemnul și cheltuiala Înălțimii sale, și cu neobosita noastră grijă și corectură, fiind dusă la capăt și tipărită, după cum se vede, a poruncit Strălucirea sa să se și împartă gratuit tuturor preoților ortodocși din Arabia pentru mântuirea lui sufletească” – Vezi Émile LEGRAND, *Bibliographie hellénique: Description raisonnée des ouvrages publiés par des Grecs au XVIIIe siècle*, vol. I, Librairie Garnier Frères, Paris, 1918, p. 8. Deci, tipografia trimisă în 1704, la Alep, de ieromonahul Antim Ivireanul, avea literele de aramă și nu de plumb (cum era uzul de până atunci).

⁵ Este vorba de ieromonahul Ignatie Fitianul, corectorul celor două cărți greco-arabe tipărite de Sfântul Antim în anii 1701 și 1702 la Snagov – *Liturghierul și Ceaslovul*.